

практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 4-5 квітня 2012 р.). / За ред. Г.С.Тарасенко. – Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2012 – С. 105-110.

13. Подорож країною «Людія»: Виховання ціннісного ставлення до оточуючого соціуму у дітей (з сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, зокрема – дітей з функціональними обмеженнями) засобами арт-терапії. Частина II / А.В.Хіля. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. – 44 с.

14. Рубінштейн С.Л. Основи загальної психології / С.Л.Рубінштейн. – М.: Учпедгиз, М.: Учпедгиз, 1946. – 495с.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ж. Мамчур, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

*Науковий керівник: В.І.Імбер, кандидат педагогічних наук, старший викладач
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF PRESCHOOLER'S COGNITIVE ACTIVITY

Z.Mamchur, second-year student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглядаються особливості розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку у різних вікових періодах, типи пізнавальної активності. А також, визначено умови розвитку та показники сформованості пізнавальної активності дошкільників.

Ключові слова: типи пізнавальної активності, показники сформованості пізнавальної активності дошкільників.

Abstract. The article deals with the peculiarities of development of preschooler cognitive activity in different age periods, types of cognitive activity. Also, the conditions of development and indices of the forming preschool children`s cognitive activity are determined.

Keywords: types of cognitive activity, indices of the forming preschool children`s cognitive activity.

Проблема розвитку пізнавальної активності дошкільників залишається однією з найактуальніших у дитячій психології, оскільки активність – необхідна умова формування розумових якостей особистості, її самостійності та ініціативності. Активність дошкільника – «необхідна передумова загального розвитку».

В Україні існує декілька альтернативних програм виховання та навчання дітей дошкільного віку і кожна з них великої уваги приділяє саме розвитку пізнавальної активності з позицій гуманістичного підходу до кожної дитини. Гуманізм – визначення цінності іншої людини, насамперед дитини, її права на вільний розвиток та реалізацію своїх потенційних можливостей, на прожиття свого власного життя, а не чужого. Такі програми, як «Впевнений старт» [11], «Дитина» [3], «Українське дошкілля» [1] чітко висвітлюють пізнавальну активність, як один з головних чинників в розвитку дитячої особистості, розвитку її індивідуальності. Аналіз зазначених програм показав, що проблема розвитку пізнавальної активності дошкільника розглядаються в усіх розділах і здійснюються у процесі всієї освітньо-виховної роботи вихователів з дошкільнятами. В кінці кожного розділу подаються показники засвоєння програм. Кожна програма орієнтує вихователів і батьків у тому, що можуть і повинні знати та вміти діти. Особливої уваги заслуговує той факт, що ці програми відводять особливу роль у розвитку пізнавальної активності дитини, розвитку її особистості – батькам, адже вони, її перші вчителі.

У програмі «Дитина» підкреслюється, що «особистість – істота активна, яка прагне до самостійних дій, до певної незалежності, до творчої ініціативи. Це діяч, а не споглядач» [3, 13].

У всіх програмах єдина мета – різнобічний, гармонійний розвиток активної, творчої особистості, та її індивідуальності. Пізнавальна активність розглядається, як риса особистості.

Отже, головне у розвитку пізнавальної активності – це активність і діяльність дитини. Саме принцип активності, підхід до дошкільника, як до суб'єкта життєдіяльності необхідно враховувати педагогам, зазначає О. Кононко [7].

Проблема пізнавальної активності досліджувалася багатьма вченими (І.Анікеєва, В.Галіцин, Д.Годовікова, М. Данилов, С. Ладивір, М. Лісіна, М. Марусинець, Б. Мухацька, З.Плохій, Г. Стадник, Т. Шамова, К. Щербакова та ін.). Пізнавальна активність дошкільників розглядається, як «вольова цілеспрямована дія», а у пізнавальному процесі, активність виявляється у «зацікавленому прийнятті інформації, у бажанні поглибити свої знання, у самостійному пошуку відповідей на питання, що цікавлять, у виявленні елементів творчості, реалізації, в умінні засвоювати *спосіб* пізнання й застосовувати його на іншому матеріалі».

Кожен віковий період вносить певні зміни у пізнавальний розвиток. З кожним роком в активності дошкільника відбуваються помітні зміни, перш за все іншим стає зміст активності. Так, наприклад, на першому році життя забезпечується сприймання, дитиною засвоюється різноманітна інформація про предмети, явища довкілля, йде оволодіння словом, розвивається пам'ять, яка необхідна для пізнавального процесу. На другому році життя діти дуже чутливі до нових знань, вражень, виявляють у навколишньому середовищі різноманітні ознаки предметів та явищ.

Це дозволяє зробити висновок: протягом перших років життя пізнавальний розвиток виявляється не тільки в кількісному накопиченні інформації – головне в тому, що дитина набуває досконаліших способів орієнтування в навколишньому; змінюється характер активної пошукової діяльності; зміст, динаміка, спрямованість, мотивація.

На другому році життя складається певна стратегія пошуку інформації. Орієнтовно-дослідницька діяльність – кінець другого року життя і особливо кінець третього року життя – характеризуються елементами довільного пошуку інформації, винахідництва. Наприкінці третього року життя орієнтувальна діяльність забезпечує певний рівень планування і прогнозування.

Четвертий рік життя характеризується допитливістю, яка допомагає дитині якнайглибше пізнати відносини між предметами і явищами. Т. Поніманська так характеризує допитливість: «Допитливість характеризується спрямованістю пізнавальної активності на виявлення прихованих ознак та властивостей об'єкта, на застосування в нових умовах, на маніпулювання предметами та символами» [10]. Пізнавальна активність поступово переноситься з окремих предметів, їх назв на співвідношення зв'язків між предметами та явищами. П'ятирічну дитину вже цікавлять дії з предметами, взаємодія людей, предметів, їх причини та цілі. Виникають питання «чому», «навіщо», «звідки», «як».

Старші дошкільники вже не задовольняються «ходячою енциклопедією» – дорослим, як джерелом інформації – у них формуються розумові дії, тобто самостійна розумова діяльність: співставлення, порівняння, зв'язування знань між собою, які вже є.

Досліджуючи пізнавальну активність дошкільників Г. Стадник визначає її, як «активні дії спрямовані на пізнання навколишнього світу» [13, 6]. Пізнавальна активність споріднена з допитливістю, в якій також відбивається потреба у нових знаннях і їх цілеспрямований пошук. Пізнавальна активність і є «реалізацією цієї потреби у вигляді орієнтовно-пошукової діяльності – пізнання і засвоєння нової інформації».

Таким чином, пізнавальна активність дошкільників являє собою реалізацію пізнавальної потреби у вигляді пошукової, орієнтовно-дослідницької діяльності, яка здійснюється як у зовнішньому плані (плані дій), так і у внутрішньому (мисленневому). Показниками пізнавальної активності будуть параметри дослідницької, пошукової діяльності дитини. Серед них можна виділити такі, як виявлення інтересу до нового об'єкту або явища, емоційне відношення до пізнавальної діяльності, наявність ініціативних пошукових дій (практичних та розумових), відношення до своєї діяльності у випадку успіху, або невдачі.

Г. Стадник для визначення рівня пізнавальної активності 4-5 річних дітей пропонує комплексну варіативну методику, в яку входять проведення спостережень, бесід, аналіз результатів дитячої діяльності, організація експериментальних ситуацій [13]. За

результатами дослідження авторка виділяє три групи дітей: з високим, середнім і низьким рівнем пізнавальної активності. Кожен рівень має свою характеристику, так, діти які увійшли в першу групу, виявляють особливий інтерес до пізнавальної діяльності, при зустрічі з новим радісно збуджуються. Виконуючи завдання пізнавального характеру, вдаються до ініціативних розумових, практичних дій, радіють успіхові і переживають через певні невдачі. Для дітей з середнім рівнем пізнавальної активності характерна відсутність стійкого мотиву і яскраво виявлених пізнавальних емоцій. Інтерес у дітей цієї групи виникає на початку виконання завдання, але зникає, коли з'являються труднощі. Особливістю дошкільнят з низьким рівнем пізнавальної активності – є пасивність у всіх видах діяльності.

Прояв пізнавальної активності дошкільників розглядається через зображувальну діяльність. С. Ладивір вивчаючи особливості пізнавальної активності дошкільників використовувала цільові спостереження в різних умовах життя й діяльності дітей у дошкільних закладах від молодшого до старшого дошкільного віку [9]. За результатами дослідження нею були виділені три типи пізнавальної активності:

– активне пізнавальне спрямування на навколишній світ, що проявляється як постійне прагнення нових вражень і знань.

Показники: ініціативна постановка запитань (дорослим, одноліткам) і проблемних завдань (собі самому);

– пізнавальне спрямування, що проявляється лише у сприятливих умовах, тобто в тих, які містять проблемні ситуації.

Показники: участь у проблемних ситуаціях, створених вихователем або викликаних конкретними умовами діяльності;

– пізнавальна пасивність як відсутність пізнавального спрямування без спеціального стимулювання його з боку дорослого і подальшого керівництва для концентрації зусиль дитини на розв'язання пізнавальних завдань доступними їй засобами.

Показники: відсутність цікавості і допитливості, розв'язання пізнавального завдання лише під прямим керівництвом і контролем педагога.

Цьому відповідають три рівні пізнавальної активності в середині кожного вікового періоду: високий, середній, низький. Вирішальний фактор формування пізнавальної активності, підкреслює С. Ладивір, є спілкування дитини з дорослими – педагогом, батьками, тому що у процесі цього спілкування дошкільник засвоює способи керування своєю поведінкою, долає труднощі орієнтування в нових ситуаціях при розв'язанні нових завдань.

Умовою розвитку пізнавальної активності, піднесення її на вищий рівень виступає практично-дослідницька діяльність дитини. Першорядне значення має факт завершення пошукових дій успіхом – так проявляються нові значення, забарвлені яскравими емоціями. Організація пізнавальної діяльності має спиратися на вже розвинуті потреби, насамперед на потребу у спілкуванні з дорослими – схвалення дій, вчинків, суджень, думок.

К. Щербакова вивчала особливості пізнавальної активності дошкільників на заняттях з математики [14]. Авторка в своїх роботах спробувала визначити, в чому виявляється пізнавальна активність дошкільників. На її думку, пізнавальна активність найяскравіше виявляється в умінні прийняти від дорослого і самостійно ставити пізнавальне завдання, складати план і обирати способи його розв'язання з використанням найдоцільніших прийомів, досягати результату й усвідомлювати необхідність його перевірки. К. Щербакова розглядає пізнавальну активність дошкільника, як «вольову, цілеспрямовану дію, де кінцева мета не обмежується безпосередньо ситуацією. Це мобілізація інтелектуальних морально-вольових і фізичних зусиль на досягнення конкретних цілей навчання [9]. К. Щербакова виокремлює такі показники пізнавальної активності, які свідчать про те, що дитина приймає активну участь у пізнавальному процесі: інтерес до вивчення програмного матеріалу (не відволікається на сторонні подразники); прагне використовувати різноманітні, особливо складні завдання, проявляє негативну реакцію на закінчення заняття або перерву, самостійність у розв'язанні навчального завдання, якість наявних знань (повнота, глибина, усвідомленість, гнучкість, оперативність), звертається до вихователя із запитаннями пізнавального характеру, використовує набуті знання і вміння у

самосійній діяльності (грі, праці, конструюванні); виявляє високу працездатність, бажання добре виконувати роботу, ініціативність.

Особливу роль у розвитку пізнавальної активності дошкільників К. Щербакова відводить професійній майстерності вихователя, тому, що «без системного комплексного впливу пізнавальна активність не переходить в адекватну діяльність, наслідок відсутності керування – зниження ефективності мислення, рівня дитячих домагань» [14, 8]. Так, вирішальними факторами у розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку є майстерність педагога та його спілкування з дитиною.

Аналізуючи шляхи розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку О. Скірко виділяє такі умови:

- забезпечення емоційного благополуччя дітей у навчально-виховному процесі;
- індивідуалізація і диференціація навчання з урахуванням рівнів навченості та їх інтересів;
- варіативність форм, методів навчання;
- орієнтація на «зону найближчого розвитку» дитини, на базовий нормативний рівень розвитку і засвоєння знань, вмінь, навичок;
- поєднання цілеспрямованого, опосередкованого стимулювання пізнавальних і творчих здібностей дітей в різних формах навчання;
- оптимальне поєднання організаційних форм навчання з урахуванням кількості дітей, які навчаються, складності, новизни навчального матеріалу, рівня його сприймання дітьми, ступінь самостійності у навчальному процесі, повторення програмного матеріалу, його активізація в різних формах навчання [12, 168].

Як видно з аналізу, формування пізнавальної активності здійснюється в процесі навчання, де розвиваються такі пізнавальні психічні процеси як: відчуття, сприймання, представлення, пам'ять, мислення, уява, мовлення. Отже, головною умовою формування пізнавальної активності – є включеність дитини у пізнавальну діяльність, а показниками пізнавальної активності є дослідницька, пошукова діяльність дитини, наявність ініціативних пошукових дій, як практичних так і розумових, певне відношення до своєї діяльності.

Список використаних джерел:

1. Білан О.І., Возна Л.М., Максименко О.Л. Програма розвитку дитини дошкільного віку Українське дошкільня. – Тернопіль: Мандрівець, 2013. — 264 с.
2. Грошовенко О.П. Екологічне проектування як метод організації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку / О.П.Грошовенко // Молодий вчений. - № 3 (18) Березень. – 2015. – С. 85-89.
3. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В.О. Огнев'юк; авт. кол.: Г.В. Беленька, О.Л. Богиніч, Н.І. Богданець-Білоskalенко [та ін.] ; наук. ред.: Г.В. Беленька, М.А. Машовець; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. — 304 с.
4. Імбер В. Пропедевтика впровадження комп'ютерних технологій в освітній процес ДНЗ / В.І. Імбер // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв, 9-11 квітня 2014 р., м. Вінниця / за ред. Г. С. Тарасенко ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – Вип. 3. – С. 165-168.
5. Карук І.В. Наступність у використанні проблемного методу навчання як один із засобів активізації пізнавального інтересу дошкільників та молодших школярів // Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, М.Запоріжжя, 3-4 лютого 2017 р. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017. – С. 10-15.
6. Кіт Г.Г. Формування дослідницьких умінь як складової сенсорно-пізнавальної компетентності дітей дошкільного віку / Г.Г. Кіт // Стандарти дошкільної освіти: дискурс науки і практики : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 11 квітня 2014 року, м. Київ / редкол.: В.О.Огнев'юк, Л.Л.Хоружа, В.І.Юрченко,, Г.В.Беленька. – Київ : Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2014. – С. 112-120.
7. Кононко О. Плекаймо у дітей життєдайне самостановлення // Дошкільне виховання. – 2002. – № 2. – С. 3-6.
8. Лазаренко Н. І. Розвиток пізнавальної активності першокласників у період навчання грамоти / Н.І.Лазаренко // Початкова школа. – 1999. – № 5. – С.13-16.
9. Ладивір С. Індивідуалізація виховання дитини в дитячому садку // Дошкільне виховання. – 2002. – № 1. – С. 14-15.

10. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. / Тамара Іллівна Поніманська. - К. : Академвидав, 2004. - 456 с.
11. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку "Впевнений старт" / О. О. Андрієтті, О. П. Голубович, О.П. Долинна, Т. В. Дяченко, Т. С. Ільченко, Г. Є. Іванова, Г. М. Лисенко, Т. В. Панасюк, Г.В. Петрова, Т.О.Піроженко, Н. М. Романко, Н. А. Случинська, Н.І.Трикоз. — Тернопіль: Мандрівець, 2013. — 104 с.
12. Скірко А. Педагогические условия развития познавательной активности детей дошкольного возраста // Професійна творчість: проблеми і пошук. Збірка наук. пр / Ред. кол. Т.І. Сущенко, В.В. Крижко, В.І. Воловик, І.Я. Зязюн. – Київ-Запоріжжя, 1999. – С. 166-168.
13. Стадник Г.О. Вивчення пізнавальної активності дітей // Дошкільне виховання. – 1992. – № 9. – С. 6-8.
14. Щербакова К. Розвивати пізнавальну активність дитини // Дошкільне виховання. – 1990. – № 11. – С. 8-9.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Ю.Марценюк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Н.Ю.Родюк, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

SPEECH DEVELOPMENT OF PRESCHOOLERS IN GAMING ACTIVITIES

Y.Martseniuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У роботі представлена проблема розвитку мовлення дітей в ігровій діяльності, оскільки в дошкільному віці цей вид діяльності є провідним. Доведено, що причиною гострої необхідності розвитку мовлення дітей є потреба в спілкуванні людини з іншими людьми, що оточують її. Встановлено, що для розвитку мовлення дошкільників необхідно проводити різноманітні ігри, розробляти методики проведення ігор, щоб діти були зацікавлені в ігровій діяльності.

Ключові слова: розвиток мовлення, гра, провідна діяльність, дошкільники.

Abstract. The article presents the problem of children's speech development in gaming activities, since this kind of activity is prevalent in preschool age. It is proved that the reason for the acute need for the development of children's speech is the need for communication of individual with other people surrounding him. It has been established that for the development of broadcasting preschoolers it is necessary to carry out various games, to develop methods of conducting games, that children were interested in gaming activity.

Key words: development of speech, game, leading activity, preschoolers.

Реформування змісту та гуманізація цілей дошкільної освіти України є складовою процесу оновлення світових та європейських освітніх систем. На часі реалізація компетентнісної парадигми, яка орієнтує педагогів на впровадження в педагогічну практику цілісного підходу до розвитку особистості. Очікування суспільства пов'язані сьогодні насамперед з формуванням життєздатної, гнучкої, свідомої, творчої людини. Починати розв'язання цих проблем слід з дошкільного дитинства, оскільки саме в цей віковий період закладається фундамент оптимістичного світобачення; засвоюються моральні правила і норми, розвивається довільна поведінка, формується мовленнєва компетентність тощо.

Дошкільний вік є унікальним і вирішальним періодом розвитку дитини, коли закладаються основи особистості, складається воля і довільна поведінка, активно розвивається уява, творчість, загальна ініціативність. Однак всі ці найважливіші якості формуються не на навчальних заняттях, а у провідній і головній діяльності дошкільника – у грі.

Найбільш суттєва зміна, яку відзначають не тільки психологи, а й більшість досвідчених дошкільних педагогів, полягає в тому, що діти в дитячих садах стали менше і гірше гратись, особливо скоротилися (і за кількістю, і за тривалістю) сюжетно-рольові ігри.

Дошкільнята практично не знають традиційних дитячих ігор і не вмюють гратись. В якості головної причини зазвичай називають брак часу на гру. Дійсно, в більшості дитячих